

ПЕТРО КРАЛЮК

• РЕЛІКВІЯ •

ШІСТЬ ДНІВ
З ЖИТТЯ КНЯЗЯ
ВАСИЛА КОСТАНТИНА
ОСТРОЗЬКОГО

• ПЕТРО РОМАН •

ХАРКІВ
«Фоліо»
2022

Предслів'я

Мені — за вісімдесят. Мало хто доживає до таких літ. Іноді видається, що я прожив декілька життів — добрих, поганих, щасливих, просто ніяких. Давно померла моя дружина Софія, народивши перед кончиною сина Олександра. Тепер і його нема. Відійшли у вічність інші діти — дві дочки Катерина та Гальшка; син Костянтин. Лише найстарший живе. При хрещенні нарекли його Іваном, але тепер усі Янушем кличуть.

Маю що згадувати. Можу годинами сидіти в задумі. А перед моїми очима бовваніють лики різних людей. Деякі змаліли, розмилися. Призабулися й діяння людські. Та можна домислити їх, побачити такими, як хочеться. І ніхто мене за те не осудить. То мій світ. І я у нім судія.

Риплять двері. До світлиці заходить маляр. Мій маляр! Невисокого зросту, але добре збитий. Має приємне лице. І — проникливі очі.

Низько клонить голову. Що в тій голові — не знаю. Як і не знаю, що ховається в очах його. Та чи потрібне мені те знаття? Хто він, той маляр? Простак, хлоп. Таким несть числа. А я — князь! Божою милістю князь ув Острозі, на Волині.

— Відаєш, чому покликав? — питаю.

— Здогадуюся, ваша милосте. Треба щось намалювати. Іншого я не навчений робити.

І поглядає. Знає чоловік собі ціну. Такого майстра не легко знайти. Вчився в землі німецькій, у влохів.

Я ж рідко покидав Русь, лише до Литви та Польщі їздив. Бувало, замолоду виникала хіть поїхати далеко-далеко, звичай чужинецькі пізнати. Та... не виходило якось. Пізніше став менш обтяжений справами — і перехотілося. Навіщо дивитися на чуже, коли свого доволі. Лиш би раду дати тому своєму!

— Ти гарно малюєш ікони, — промовляю повільно.

Мені важко говорити. І ходити теж. Навіть одягнути чи скинути одєжину нелегко. Але я роблю це — вперто, на зло біді, наперекір недузі.

— Лики святих, — продовжую, — на твоїх іконах, як живі люди. Здається, тільки-но бачив цих людей десь тут — у світлиці, в дворі, на вулиці. Тепер дивляться вони на мене з образу, а я — на них.

Іван (так зовуть мого маляра) усміхається. Тішиться похвальбі.

— Мене змалюєш? — питаю. І заглядаю в очі. — Не так, як на іконі, не серед святих угодників, а — чоловіком, князем. Колись давно змалювали мою жонку...

І киваю в бік стіни, де висить портрет Софії.

Часто дивлюся на нього. Думаю: ми скоро зустрінемося. Погляд Софії лагідний. Такою тихою, спокійною, була вона за життя земного. Портрет чомусь (і сам не знаю чому) нагадує мені лик Ченстоховської Матері Божої. Її образ я велів змалювали. Тепер вожу зі собою. Молюся... і милуюся. Для мене та Мадонна — як Софія. Може, гріх то є, що в образі Матері Божої бачу померлу дружину. Але гріх невеликий...

Хочеш, князю, аби я зобразив тебе?

Знаю, малюють тепер портрети в землях влоських, німецьких. Та і в Польщі зачали.

Але німці — то не ми. Вони — горді умом. Ми ж — смиренні. І віримо: смирення спасе нас, а іновірці горітимуть у геєні огненній.

Тільки чи так воно буде?

Немає, княже, в тебе віри міцної. Любиш життя сьогосвітнє, вигоди його.

Правда, хто не любить?

І прагнеш, княже, лишитися у світі цьому земному — хоча б на портреті.

Іван задумався.

— То як, маляре, змалюєш?

— Спробую, князю. Не робив такого. Тільки бачив, як роблять інші.

— Усе що робимо, колись робили вперше. Чи не так? Намалюєш — отримаєш добру платню. А ні...

Залізні нотки забриніли в моєму голосі.

Звикся ти, князю, аби тобі корилися. Умієш пригрозити, налякати.

Певно, так треба. Інакше б не збудував свого великого домену. Був би дрібненьким князьком — таких доволі на Русі.

Тільки, князю, не з боязливих аз. Траплялося, заглядав ув очі смерті.

— Справа не в грошах.

— Тобі не потрібні гроші?

— Для справжнього маляра щось інше важить.

— Що?

— Коли малюєш образ, — відказує Йван, — і діло тее до душі, то підносишся над бреним світом, чуєш щось неземне.

О, мій маляр — безсеребренник. І не простим чоловіком є. Так і потрібно. Бо звичайний богомаз не зобразить мене.

А цей... Дасть Бог.

— Мусиш за шість днів намалювати портрет.

Іван розводить руками.

— Мало.

— Мало? Бог за той час сотворив світ.

— Я не Бог.

— Маємо уподібнитися йому.

— А що ми відаємо про Всевишнього? — питає маляр.

— Нічого. Як і про самих себе.

Дивний князь. І дивна його мова.

Стільки прожив! І як то — не спізнати самого себе?

— Отож, — кажу маляру, — нині свята неділя.

Чую, як бамкає дзвін на дзвіниці.

На вечірню молитву закликає.

— ...Не про суетне, — продовжую, — у цей день треба думати.

Маляр киває головою.

— Почнеш малювати завтра.

— Пресвітлий князю... — у Йвановому голосі непевність.

І запнувся.

— Кажі, не бійся.

— Ваша милість мусить бути передо мною. Інакше я скоро не змалюю портрет.

Згадую свою Софію. Сидить у світлиці гарно вбрана. На одязі її перли.

Багато перлів. Вона ж — княгиня! А маляр то кине погляд на неї, то на полотно, де оживають риси лиця.

Хотілося мені в ту хвилику стати маляром.

— Іване, я буду сидіти. Не рухатимуся — наче камінь. Та... — махаю рукою, — сам бачиш, як нелегко мені владіти тілом своїм.

Князь волоче ногу. Скоцюблена в нього ліва рука.

Навіть говорить із трудом.

Обуяла князя хворість. Та не смію питати про недугу пана мого. Не лічець же єсмь.

— Зима зараз. Навколо біло — як біла сивина на моєму волоссі. Дороги замерзли, все вкрилося снігом. У такий час добре сісти у сани й податися в подорож.

*Господи, про що князь мовить?! Яка подорож?
...А перед моїми очима — клепсидра, у горішній частині якої лишилося тільки кілька крапель води.*

— Кожен день будемо в новому місті чи селі. Ходитимемо вулицями, розмовлятимемо з людьми.

Маляр кліпає очима.

— Ти намалюєш портрет. На шостий день він має бути.

Шостий день... Чому шостий? Щось чує князь, учуває?

Іван мовчки йде. Але прийде завтра — із фарбами, полотном... Мусить прийти.

Барва зелена. Турів

Я погано сплю. Чим більше маю років, тим більш увірваний сон. Уночі перевертаюся з боку на бік. І різні думи рояться в голові. Тільки під ранок провалююсь у сновиддя.

Сьогодні наснився Турів. Часто бачу в снах місто мого дитинства. Турів завжди для мене гарний.

...І родинний.

Ось уже й маляр. Розкладає фарби, напинає полотно.

— Ми в Турові, — кажу.

В Іванових очах подивування. Нехай!

— Ти був у цьому граді?

Іван заперечливо хитає головою.

«Що діється з князем?» — себе питаю.

Хоча яке моє діло до того?

Маю змалювати його лик. І — все.

Все?

— Знаєш, Іване, — кажу (певно, не стільки до маляра, скільки до себе). — Турів — красний град. Уяви: велика ріка — коли розливається, стає, наче море.

Зовуть її Прип'ять.

— То як наша Іква чи Горинь?

— ...Прип'ять більша.

Князь ніби не тут. Полетів думками.

Зміст

РЕЛІКВІЯ. ШІСТЬ ДНІВ З ЖИТТЯ КНЯЗЯ ВАСИЛЯ-КОСТЯНТИНА ОСТРОЗЬКОГО	3
Предслів'я	6
Барва зелена. Турів	11
Барва сивини. Київ	67
Чорна барва. Варшава	100
Жовта барва. Дермань	165
Червона барва. Дубно	199
Золота барва. Острог	237
Післяслово	258
ДОДАТКИ	261
Загадка портрета князя Василя-Костянтина Острозького	263
Династія князів Острозьких.	265

Острозька Біблія	273
Острозька академія	279
Іван Вишенський та Острозький культурний осередок	293
Міфічний та історичний Семерій Наливайко	302